

A nemzetiségi kötődések újabb dimenziói Baranya megyében

A Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlése, valamint Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata kezdeményezésére 2005-ben szociológiai kutatásra került sor a megyében élő nemzeti és etnikai kisebbségek körében, amelyet a megyei Kisebbségkutató Közalapítvány szervezett. A szociológia változatos kutatási módszereit – többek között (névtelen, önkéntes) kérdőíveket, mélyinterjúkat, dokumentumelemzést, résztvevő megfigyelést – alkalmazó vizsgálat a kisebbségek mai helyzetének bemutatását, az életükben bekövetkezett változások elemzését tűzte ki céljául. A Baranya megye több településén, lakossági felmérés keretében végzett tapasztalati adatgyűjtés több igen fontos kérdésre keresett választ. Azt vizsgálta, hogy *miként alakult a nemzetiségi oktatás, a nyelvi állapotok, kisebbségi kötődések helyzete a rendszerváltozás óta eltelt időszakban? Kitért a kisebbségek részvételére a nemzetiségi közéletben, vizsgálta a soknemzetiségű Baranya megye interetnikus viszonyait, az együttélés tényeit.* Az eredmények kiértékelését több tanulmány teszi közzé egy hamarosan megjelenő kötetben.

A kérdőíves vizsgálat a megye 46 településén, 9 kisebbség körében zajlott 2005 nyarán. A lakossági minta kiválasztásának, akárcsak a 348 kérdőív alkalmazásának feladatát a Baranya Megyei Kisebbségkutató Közalapítvány részéről Füzes Miklós szervezte. A kutatásba bevont települések a következők voltak: Abaliget, Adorjás, Alsószentmárton, Beremend, Bóly, Bicsérd, Drávasztára, Egyházaskozár, Felsőszentmárton, Gilvánfa, Harkány, Hidas, Hird, Hirics, Kátoly, Komló, Kórós, Kozármisleny, Kökény, Kölked, Lippó, Lothárd, Mágocs, Magyarsarlós, Mecseknádasd, Mohács, Nagykozár, Obánya, Olasz, Pécs, Pécsvarad, Pellérd, Pogány, Sásd, Selylye, Siklós, Siklónagyfalu, Szajk, Szalánta, Szászvár, Szentlőrinc, Szigetvár, Szökéd, Udvar, Vajszló, Versend.

A 348 kérdőív – melynek számítógépes feldolgozását Híves Tamás, a Felsőoktatási Kutató Intézet munkatársa végezte – közel 30-30%-át a német, a horvát és a cigány/roma kisebbséghez tartozó lakosok töltötték ki. A fennmaradó hozzávetőlegesen 10%-ot olyan, a megyében (is) kis létszámban élő kisebbségek tagjaira várt, mint a szerb, a bolgár, a görög, a lengyel, a ruszin és az ukrán.

A válaszadók nemzetiség szerinti megoszlása

Nemzetiség	fő	%
bolgár	5	1,4%
cigány	90	25,9%
görög	4	1,1%
horvát	115	33,0%
lengyel	9	2,6%
német	98	28,2%
ruszin	6	1,7%
szerb	16	4,6%
ukrán	5	1,4%
Együtt	348	100%

Tanulmányunk a nemzetiségi kötődések – tapasztalati adatok révén megragadható – újabb dimenzióit vizsgálja, különös tekintettel az utóbbi másfél évtizedben végbement változásokra. Ilyenek voltak a nemzetiségi hovatartozás erőteljesebb vállalása, a kisebbségi érdekérvényesítési tevékenység új fórumainak létrejötte, a kötődések erősítésében hatékony lehetőségeket nyújtó új info-kommunikációs környezet kialakulása (internet), integrálódásunk az Európai Unióba, s ezzel kapcsolatosan a nyelvismertet értékének alakulása, melynek révén felértékelődik a nemzetiségi kötődés is. Mindezek mellett a nemzetiségi identitástudat hagyományos tudati és érzelmi elemeinek jelenlétére is figyeltünk, mint az anyanyelvhasználata és átörökítése.

A nemzeti kisebbséghez tartozás tudatosabb, erőteljesebb vállalása már a 2001-es népszámlálás során, s annak eredményeiben is megmutatkozott. Országosan – s Baranya megyében különösen – megnőtt azoknak a száma és aránya az összlakosságban, akik valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak vallották magukat.

Feltettük a kérdést a 348 nemzeti, etnikai kisebbséghez tartozó lakosnak: Egyetért-e azzal az állítással, hogy: *„Az utóbbi évtizedben a nemzetiséghez tartozás tudatosabb, erőteljesebb megnyilvánulása tapasztalható minden Baranya megyében élő nemzeti, etnikai kisebbségnél?”* Erre a kérdésre a minta egészének több mint 60%-a válaszolt igennel, ám közel felük azzal a fenn tartással, hogy ez csupán egyes kisebbségekre vonatkozik. A legtöbb optimista választ a *németektől* kaptuk, ahol a megkérdezettek 41,8%-a válaszolt igennel kérdésünkre. A *horvátoknál* ez az arány 28,7%; a megkérdezett *romák/cigányok* pedig 23,3%-ban értenek egyet a bizakodó kijelentéssel. (A mintában alacsony elemszámmal szereplő további kisebbségek esetében a százalékos megoszlás nem mérv-

A tanulmány rövidített változata annak az írásnak, amely közös kötetben az év folyamán kerül kiadásra.

adó, adataikat a kiadásra váró kötet táblázatai tartalmazták majd).

A nemzetiséghez tartozás tudatosabb, erőteljesebb megnyilvánulását egyértelműbbnek látják a bolyi megkérdezettek, akárcsak a szigetváriak (bár itt magas a „nem tudom” válaszok aránya). Döntően egyetértenek e véleménnyel a hidasiak, a mágocsiak, jöllehet a vélemények itt, akárcsak Komlón, megszotottabbak: a nemleges válaszok aránya viszonylag magasabb. Pécs megkérdezettjei szerint a tudatosabb nemzetiségi megnyilvánulás észlelhető: 62%-uk így látja ezt, de nagyobb részük csupán a már jelzett fenntartásokkal: (csak „néhány kisebbségnél”). A pécsiek alig 10%-a nem ért egyet a fenti állítással.

Miként érzékelik a nemzetiségi lakosok saját szűkebb környezetükben a nemzetiségi identitásvállalás erősödését, illetve a nemzetiségi lakosság más – nem tudati, hanem demográfiai vagy migrációs – folyamatokból eredő növekedését? Ehhez kapcsolódóan kérdeztük meg: „Ön szerint Baranya megyében az utóbbi évtizedben hogyan változott a nemzeti, etnikai kisebbségekhez tartozók létszáma? (több válasz is megjelölhető): A: nőtt, mindegyikük esetében, B: nőtt, de csak egyik-másik kisebbségnél, C: új kisebbségek jelentek meg, D: olyan, külföldön született lakosok telepedtek le a megye egyes településein, akik egyúttal adott hazai kisebbség kultúrájához tartoznak, E: nem változott a létszámuk, F: nem tudom.”

Az A, B, C, D válaszlehetőségek (és változataik) lényegében egyetértenek abban, hogy Baranya megyében az utóbbi évtizedben nőtt a nemzeti, etnikai kisebbségekhez tartozók létszáma. E válaszlehetőségeket együttesen a minta 46,2%-a jelölte. Részletezve, a minta közel egynegyede szerint e növekedés csak bizonyos, illetve egyes kisebbségekre vonatkozik (B válasz), például a romákra. Mások szerint a növekedés forrása az, hogy új kisebbségek jelentek meg (C válasz), illetve olyan, külföldön született lakosok telepedtek le a megye egyes településein, akik egyúttal adott hazai kisebbség kultúrájához tartoznak. (D válasz). Csupán a minta 6%-ának véleménye szerint nem változott a nemzeti, etnikai kisebbségekhez tartozók létszáma az elmúlt évtizedben.

A minta közel fele (48,3%-a) értett egyet azzal az állítással, hogy „A nemzetiségi lét megélésének feltételei 1989-től napjainkig a kiteljesülés irányába változtak”. Itt eltérés mutatkozik nemzetiségi bontásban: a nemzeti kisebbségek jóval nagyobb arányban értenek egyet ezzel az állítással (53-83%), mint a cigány/roma etnikai kisebbséghez tartozó megkérdezettek (17,8%). A német megkérdezettek 63,3%-a látja úgy, hogy a nemzetiségi lét feltételei 1989 óta kedvezően alakultak, míg a horvátok 53%-a osztja ezt a véleményt.

A „nem tudom”-mal válaszolók és a nem válaszolók semlegessége mellett (összesen a minta kb. 25%-át teszik ki) figyelmet érdemel a határozott tagadással járó „nem” válasz. A romák 54,4%-a, a horvátok 20,9%-a, a németek 17,3%-a nem gondolja úgy, hogy a rendszerváltozás óta a nemzetiségi lét feltételei kiteljesedtek volna. Itt csekély számú szöveges indoklás fordult

elő, mégis fontosnak tartottuk megnézni érveiket. A tagadó válaszok előforduló indoklásai: „(azok számára) akik közel vannak a tűzhez; cigány nem; elfogyunk; előregedés; falun nem; hanyatlik; itt nem; látszólag; még mindig a putrikban lakunk; nem lett jobb; nincs munka; részben; rossz helyzetben vannak; rosszabb lett; semmi nem változott; ugyanolyan...”

Általánosságban elfogadott tény, hogy Magyarországon a nemzetiségi anyanyelvi szocializáció elsődlegesen az oktatási intézményekben történik, a kisebbségi nyelvek felelevenítése keretében. Az is ismeretes, hogy miközben a népszámlálás összesítő statisztikai adatai szerint az eredeti (nemzetiségi) anyanyelv másodnyelvi helyzetbe szorult, 2001-ben – ahogy azt a kormánybeszámolót közlő Kisebbségek Magyarországon 2002-2003. című kötetben közreadták (szerk. Mayer Éva, Kiadta a NEKH, Bp., 2003.) – családi, baráti körben német nyelvet használók köre Baranyában, Budapesten és Pest megyében volt a legnagyobb. Milyen mértékben jellemezte mintánkat a családi nemzetiségi nyelvhasználat?

A kutatás kedvező adatokat eredményezett a nemzetiségi nyelvi állapotokról: a megkérdezettek 83%-a szerint családjukban beszélnek a nemzetiség nyelvét. A nemmel válaszolók és a nem válaszolók (összesen 17%) többségét cigány/roma megkérdezettek teszik ki (feltehetően magyar anyanyelvűek is lehettek közöttük). A válaszok mindenképpen arra utalnak, hogy Baranya megyében a családnak a nemzetiségi anyanyelvi szocializációban játszott szerepe erősödött. Ezt a megállapítást erősítik azok a válaszok is, amelyek a kutatás egy másik kérdésére érkeztek: a megmaradás tényezőinek rangsorolásakor válaszadóink kiemelt/elsődleges szerepet tulajdonítanak a családnak az anyanyelv-átörökítésben. Empirikus kutatásunk arra a következtetésre jut, hogy az anyanyelvhasználat családi háttérbe szorulása nem jellemző a vizsgált környezetben. (Egy tíz évvel korábbi hazai nemzetiségkutatás során Komárom-Esztergom megyében a megkérdezett német és szlovák nemzetiségűek az oktatási intézményeknek tulajdonítottak elsődleges szerepet a nemzetiségi anyanyelv átörökítésében.)

Nemzetiségenként ennél a kérdésnél a következő különbségek mutatkoznak: a horvát válaszadók 92,2%-a, a németek 86,7%-a, a cigányok/romák 60%-a jelentette ki, hogy családjában beszélnek nemzetiségi nyelvét. Minden egyes szerb, görög, ukrán, bolgár, lengyel megkérdezett igennel válaszolt e kérdésre, a ruszinok esetében 6 megkérdezettből 5 válaszolt igennel.

A 2001-es népszámlálás adatai szerint az elmúlt évtizedben az országban kétszeresére nőtt azoknak a száma, akik a magyaron kívül más nyelv ismeretével is rendelkeznek, de európai viszonylatban ez a szám még mindig alacsony, sőt, uniós viszonylatban nyelvismeret tekintetében Magyarországon a legrosszabb a helyzet. (Az EU megbízásából készült legutóbbi Eurobarométer felmérés adatai szerint a britek és a magyarok állnak a sor legvégén azzal, hogy a hazai lakosság 20%-a beszél egy idegen nyelven, miköz-

ben az uniós átlag 50%). A nemzetiség többlet-nyelvismeretének kommunikatív értéke a rendszerváltás óta, valamint az anyaországi kapcsolatok megélénkülése, a régiós együttműködések, Európai Unió csatlakozásunk után mindenképpen megnőtt. „Az uniós munkaerőpiacon való részvételre fel kell készülnie a munkavállalóknak és az iskolarendszernek is. Nyelvismeret, szakismeretek, valamint az ezek konvertálását elősegítő készségek és kompetenciák fognak újraértékelődni” – állapítja meg a társadalmi előrejutás tényezőit vizsgáló kutató, Tóth István György.

Előfeltételezve, hogy megkérdezettjeink a magyar nyelv ismerete mellett ismerik/beszélik a nemzetiség nyelvét is – és e feltételezés 83%-ban igaznak bizonyult – „A családban magyar nyelven kívül beszélnek-e más, nem nemzetiségi nyelven?” kérdéssel tulajdonképpen egy harmadik nyelv ismeretére kérdeztünk rá, amelynek jelentősége mindenki számára nyilvánvaló. Amennyiben világnyelvről van szó, annak ismerete új léthelyzeteket, új lehetőségeket teremt. Amennyiben a harmadik nyelv egy másik Baranya megyei nemzetiség nyelve, akkor ismeretének főleg az együttélés szempontjából van jelentősége. (Ennek adatait külön tanulmány tárgyalja majd).

A beérkezett válaszok alapján a kutatók nemzetiségi lakosság 16,7%-a több mint két nyelvet beszél (vezet az angol), amely adat az országos és megyei szinthez viszonyítva is kiemelkedő.

A nemzeti, etnikai kisebbségi lakosság érdeklődése a kisebbségi közélet iránt

Kérdésünkre, hogy egyetért-e az állítással: „A kisebbségi önkormányzatok tevékenysége az adott kisebbség, nemzetiség megmaradását segíti elő?” a cigány/roma megkérdezettek a minta 71,8%-os átlagánál jóval kisebb arányban válaszoltak egyetértően: 46,7%-uk gondolja úgy, hogy a kisebbségi önkormányzatok tevékenysége elősegíti megmaradásukat. A minta átlagánál kétszer nagyobb arányban kifejezetten tagadják, hogy e tevékenység kedvezően működne közre a kisebbség megmaradásában: 16,7%-uk (az átlag 7,2%-kal szemben). Sokan választották (32,2%) a „nem tudom” válaszlehetőséget.

Ezzel szemben a német és a horvát válaszadók az átlagnál magasabb arányban értenek egyet a fenti állítással: a horvátok 82,6%-a, a németek 76,5%-a. A kisebbségi önkormányzatok tevékenysége iránti bizalmatlanság igen csekély e két nemzetiségnél, és jóval a minta átlaga alatti: a megkérdezett horvátok 2,6%-ánál, a németek 6,1%-ánál tapasztalható. A „nem tudom” válaszlehetőséget jóval kevesebben választották, mint a romák: a horvátok 11,3%-a, a németek 16,3%-a. A romáknál a fiatalabb korosztályok a „lelkesebbek”, a horvátok és a németek minden korosztálya közel egyformán azonosul a fenti állítással, kivételt képeznek a 60 évesnél idősebbek.

Részt vesz-e Ön, vagy valamely családtagja a település (város, falu) kisebbségi önkormányzati, vagy egyesületi életében?

A minta összességében a megkérdezettek 42,5%-a válaszolt igennel a fenti kérdésre – részt vesz akár önmaga, akár valamely családtagja – a település (város, falu) kisebbségi önkormányzati vagy egyesületi életében. A részvétel aránya a német válaszadóknál 49%, a romáknál 35%. Nemmel válaszolt – nem vesz részt a nemzeti-ségi közéletben sem ő, sem családja – a minta 48,3%-a.

Megnéztük, milyen összefüggések fedezhetők fel a megkérdezettek közéleti érdeklődése, részvétele, avagy éppen közömbössége, és néhány társadalmi-demográfiai jellemző között. Érdekes, hogy a közéleti érdeklődés magasabb a nőknél (a 148 igenlő választ adó jelentős többsége nő, 92 fő). A közéleti érdeklődés, részvétel egyenes összefüggésben van az életkorral (a fiatal és az aktív korú felnőtteknél, azaz a 20-59 éveseknél a jellemző), és az iskolai végzettséggel (minden iskolai végzettségi szint fellelhető a résztvevők csoportjában, ám nem azonos mértékben: a kisebbségi önkormányzati vagy egyesületi életben részt vevők egyharmadának legfeljebb 8 osztályos végzettsége vagy szakmunkás képzettsége van, másik harmadának középfokú végzettsége, további egyharmadának felsőfokú végzettsége).

Ámbár csekély számban – a minta egészében 21-en – jelentették ki, hogy nem érdeklődnek a nemzetiségi közélet iránt. Megnéztünk itt is néhány jellemzőt. Az életkor e közömbösnek mondható válaszadók esetében nem bizonyult meghatározónak, illetve annyiban mégis, amennyiben közöttük épp a fiatalabbak vannak nagyobb számban. Áttekintve iskolai végzettségüket, az összefüggés egyértelműbb: a közömbös válaszok többsége alacsony iskolai végzettségűektől származik.

Nemzetiségi média-használat

Kérdésünk így hangzott: „Olvasnak-e az Ön családjában nemzetiségi nyelvű sajtóterméket, hallgatják-e/nézik-e a rádió, tévé nemzetiségi nyelvű műsorait? (Hazai vagy külföldi sajtóra, rádió- és tévéműsorokra gondolunk)”.

Kiemelendő, hogy az igenlő válaszok rangsorában mindenhol első helyen áll a televízió-műsorok megtekintése – 61,8% –, (kivételt képeznek a horvátok, ahol 77,4%-kal a rádióműsorok hallgatása foglalja el ezt a helyet), másodikon a nemzetiségi nyelvű rádióműsorok hallgatása – 50,6% –, harmadikon a nemzetiségi sajtó olvasása – 34,8% áll. Úgy tűnik, a horvát megkérdezettek élénkebb „médiafogyasztók”; valószínű, hogy az anyaország közelsége tükröződik az adatokban, hiszen egyúttal a külföldi nemzetiségi nyelvű műsorokra is kérdeztünk. A cigányok/romák bizonyultak a legkevésbé „médiafogyasztóknak”: 37,8%-uk nézi a nemzetiségi televíziós műsorokat, 16,7%-uk hallgatja a nemzetiségi rádióműsorokat, 7,8%-uk olvassa a nemzetiségi sajtót.

Nemek szerint a romáknál a rádióhallgatók és tévézők között (minden említésnél csakis a nemzetiségi műsorokról van szó) egyforma mértékben vannak

jelen férfiak és nők, a sajtót olvasóknál némi túlsúlyban a férfiak. A horvát válaszadók esetében mindhárom média használata jellemzőbb a nőkre. Ugyanezt tapasztalhattuk a német megkérdezetteknél. Megnéztük a csekély számú szerb válaszoló megoszlását is: itt is a nők „dominanciáját” fedeztük fel.

Mennyiben befolyásolja az iskolai végzettség a (nemzetiségi) médiahasználatot? Az adatok szerint értelemszerűen, sőt, több tényező lehetséges szerepét vizsgálva kijelenthetjük, hogy a legerőteljesebben: a sajtó olvasását bejelölő válaszadók között a horvát, a német, a szerb kisebbség esetében is több az érettségizett és a felsőfokú végzettségű. Ugyanakkor a rádióhallgatók és a tévénézők között az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők nagyobb számban vannak jelen.

Az internet jelenléte a megkérdezettek médiahasználati szokásaiban

Az tapasztalati felmérés során megvizsgáltuk: *menyire ismerik megkérdezettjeink az információs társadalom e lehetőségét? Mennyiben fogadták be? Egyáltalán milyen internetezési lehetőségek vannak a településen?*

A közösségi, az intézményi, vagy az otthoni internet-hozzáférés még országosan sem teljesedett ki, mindazonáltal nagy jelentőségű előrelépések történtek, például a közösségi informatika terén. Ez utóbbi nem csupán értékes értesülésforrást biztosít, hanem a társadalmi kohézió, a közösségek erősítését, új közösségek szervezését hozhatja. Az országosan 539 teleház/telekunyó közül Baranya megyében 46 működik, közöttük vannak emelt szintű szolgáltatásokat nyújtók, és vannak alapszintű szolgáltatást biztosító információs pontok. A felmérésbe bevont 46 település közül 11-ben működik összesen 15 teleház/telekunyó/telekuckó, amelyek túlnyomó része emelt szintű szolgáltatást nyújt. Ezek Abaliget, Bicsérd, Komló, Mágocs, Pécs (itt több is), Pécsvárad, Sásd, Siklós, Szajk, Szászvár, Szentlőrinc. E teleházak/telekunyók közül csupán 4 nem nyújt emelt szintű szolgáltatást, illetve nincs honlapja.

A nemzetiségi anyanyelvű információ elérése, akárcsak a nyelvyakorlás szempontjából jelentős az internet-elérhetőség (jelentősége természetesen más szempontokból is kiemelkedő). Feltettük a kérdést: *Létezik-e a községben lehetőség az internet használatára?*

A beérkezett válaszok a vártnál jóval kedvezőbb képet mutatnak valamennyi kisebbség esetében. Elsősorban tájékozottságuk volt meglepő, mely mindenképpen nyitottságra, érdeklődésre vall. Csupán a minta 12%-a, azaz 42 fő válaszolt úgy, hogy „nincs, de nem is érdekel”, (közülük 14 cigány, 14 horvát, 6 német, 4 szerb, 1-1 bolgár, görög, lengyel és ukrán volt). Az érdeklődés hiánya egyenesen arányos az életkorral. Iskolai végzettség tekintetében az eredmények épp fordított összefüggést mutatnak: minél magasabb az iskolai végzettség, annál kevésbé van jelen ebben a válasz csoportban, illetve a 42 nem érdeklődő személyből 32 alacsony iskolai végzettségű.

Érdekesség, hogy a minta összességében legtöbbször a családon belül meglévő internetes hozzáférést említik: a minta közel fele – 45,7% –, közöttük a német, a horvát, majd a cigány válaszadók vannak magasabb számban. Ezt követően említik a közigazgatási informatikai hálózat keretében – a polgármesteri hivatalban, a kisebbségi önkormányzat székhelyén – meglévő internet-hozzáférést: 30,7%-uk. Közel ugyanennyien említik az oktatási intézményekben meglévő internet-kapcsolatot (azzal a többször előforduló megjegyzéssel, hogy „van, de nem használják”), s további bő egynegyedük a könyvtárakban elérhető netes szolgáltatást. A civil szféra működtette teleházak nyújtotta lehetőségeket a minta közel 10%-a említi.

Vélemények további teendőkről a nemzetiségi megmaradás, a továbbörökítés érdekében

Megvizsgáltuk, hogy a kisebbségi csoporthoz tartozók számára mennyire fontos néhány olyan tényező, amelyek a nemzetiségi identitástudat alkotóelemeit képezik, s amelyek ráhatnak – különböző mértékben – e közösségek fennmaradására. A válaszadók több, általunk felsorolt tényezőről jelezheték röviden véleményüket (fontos, nem fontos). Ilyenek voltak a *nemzeti, etnikai kisebbség (anya)nyelvének ismerete, történelmük, irodalmuk ismerete, hagyományaik ápolása, a nemzetiséghez való tartozás, illetve a közéleti szereplés vállalása kisebbségi egyesületben, kisebbségi önkormányzatban.*

A válaszok összesítése nem csupán a megkérdezettek véleményét tükrözi, hanem e tényezők egyfajta rangsorolását is eredményezte, kialakította azt a fontossági sorrendet, amely a megkérdezettek szerint fennáll.

A nemzetiség megmaradásának szempontjából a minta összességében legfontosabbnak a *nemzeti, etnikai kisebbség (anya)nyelvének ismeretét* tartották, meghozzá jelentős számban: a válaszadók 82,5%-a szerint fontos ez a tényező. A legnagyobb mértékben a horvátok hangsúlyozzák e tényező jelentőségét (93%-uk), a németek közel a minta átlagához (82,7%), a cigányok/romák annál kisebb mértékben (61,1%).

Fontossági sorrendben következik a *hagyományok ápolása, amelyet a minta 77%-a tart fontosnak*. Nemzetiségi bontásban itt a horvátok (87,8%), a németek (85,7%), a szerbek (93,8%) az átlagnál nagyobb mértékben hangsúlyozzák a hagyományápolás jelentőségét, miközben a megkérdezett cigányoknak csupán fele (52,2%) tartja ilyen fontosnak.

A nemzetiségi közösségek számára fontos a *kisebbség történelmének, irodalmának ismerete* – összességében a megkérdezettek 71,6%-a szerint. E tényező jelentőségét szintén a minta átlagánál nagyobb mértékben hangsúlyozzák a németek (81,6%), a horvátok (80,9%), a szerbek (93,8%), és annál kisebb mértékben a cigányok (44,4%).

Fennmaradásuk szempontjából a nemzetiséghez tartozás vállalását 69% tartja fontosnak; a horvátok

(80,9%) és a németek például (79,6%) ennél jelentősebbnek tartják e tényezőt, míg a megkérdezett romáknak csak 38,9%-a értékeli így.

Végezetül a megkérdezettek közel egyharmada tartja fontosnak a kisebbség megmaradása szempontjából a nemzetiségi közéleti szereplés vállalását: 31%. Ennél a tényezőnél jóval többen vannak a „nem fontos” válaszlehetőséget jelzők – 40,5%, azaz 141-en –, mint a fontosságát elismerők. Nemzetiségi bontásban nincsenek nagy eltérések az átlagtól, de valamivel többen tulajdonítanak jelentőséget a közéleti szerepvállalásnak a németek (36,7%) és a horvátok (33,0%), s kevesebben a romák közül (24,4 %).

A nemzetiségi kötődések tapasztalati adatok révén megragadható újabb dimenzióit vizsgálva az alábbi összegző megállapításokat tehetjük.

a) A nemzetiségi hovatartozás vállalása nőtt ugyan a legutóbbi népszámlálás adatai szerint, ám a megkérdezettek szerint a hovatartozás vállalása a nemzetiség megmaradása szempontjából nem a legfontosabb tényező, bár a minta közel kétharmada elismeri fontosságát (69% véli így).

b) A megmaradás legfontosabb tényezőjének az anyanyelv ismeretét, átörökítését tartják (82,5%), amely a családban, az oktatási intézményekben történik. E célból szeretnének több és jobb nemzetiségi óvodát, iskolát. A megkérdezettek közel 60%-a tájékoztat arról, hogy ismer példát a nemzetiségi nyelv felnőttkori újratanulására.

c) A nemzetiségi (anya)nyelvnek tulajdonított fontossággal összhangban van a felmérés másik megállapítása: a megkérdezettek több mint 80%-a beszéli otthon a családban a nemzetiségi nyelvet. Tapasztalati kutatásunk arra a következtetésre jut, hogy az anyanyelv(használat) családi háttérbe szorulása nem jellemző a vizsgált környezetben.

d) A nemzetiség megmaradása szempontjából az anyanyelv ismerete mellett nagy fontosságot tulajdonítanak a nemzetiségi identitástudat olyan kognitív elemeinek, mint a hagyományok ápolása (77 %), a kisebbség történelmének, irodalmának ismerete (71,6%).

e) A nemzetiségi lakosság számának növekedése Baranya megyében észlelhető megkérdezettjeink szerint is (46,2% jelzi), akárcsak annak különböző forrásai (demográfiai, migrációs) új kisebbségek jelentek meg, és olyan, külföldön született lakosok telepedtek le a megye egyes településein, akik egyúttal az adott hazai kisebbség kultúrájához tartoznak.

f) E növekedésből nem következik a nemzetiséghez tartozás tudatosabb, erőteljesebb megnyilvánulása. Fenntartással viszonyul legtöbbször a kisebbség ahhoz az állásponthoz, hogy „Az utóbbi évtizedben a nemzetiséghez tartozás tudatosabb, erőteljesebb megnyilvánulása tapasztalható minden Baranya megyében élő nemzeti, etnikai kisebbségnél.” A minta egészének több mint 30%-a ért ezzel egyet, további 31,9% fenntartásokkal, a többiek nem, (illetve nem válaszolnak).

g) A nemzetiségi lét kiteljesedését 1989-től napjainkig nem értékelik egyértelműen pozitívan. Nemzetiségenként változó mértékben a megkérdezettek fele, vagy magasabb aránya meglátja a kedvező folyamatokat, de magas azok száma és aránya, akik nem értenek ezzel egyet, illetve kifejezetten rosszabbra fordulást említnek – ez a romák/cigányok esetében a legjellemzőbb.

h) A kisebbségi érdekvédelmet szolgáló nemzetiségi közélet, a kisebbségi önkormányzatok, civil szervezeteik jelentősége szintén ellentmondásos megítélés alá esik. Egyrészt a minta döntő többsége (71,8%-a) szerint a kisebbségi önkormányzatok tevékenysége elősegíti a nemzetiség megmaradását; tájékozottak, tudomásuk van a településen működő kisebbségi önkormányzatokról (83,6%), civil szervezetekről, nemzetiségi egyesületekről (55,7%), melyek munkájában bizonyos, nemzetiségenként eltérő mértékben részt is vesznek (42,5%). A nemzetiségi megmaradás tényezőinek rangsorában a kisebbségi egyesületben, önkormányzatban való közéleti szereplés fontosságát viszont az 5. (utolsó) helyre teszik (31% ismeri el szerepét a nemzetiség megmaradásában).

i) A modern nemzetiségi tudat kialakulása felé mutatnak a kötődések újabb dimenziói, amelyek a nemzetiségi népesség nyelvismeretének gazdagodásában érhetők tetten. Úgy tűnik, az országos és a megyei átlaghoz képest magasabb arányban a nemzetiségi kétnyelvűség mellett harmadik, negyedik nyelv ismeretével rendelkeznek, melyek főként világnyelvek. Megnőtt a nemzetiség többlet-nyelvismeretének kommunikatív értéke a rendszerváltozás óta, akárcsak munkaerő-piaci jelentősége az anyaországi kapcsolatok megélénkülése, a régiós együttműködések, majd az Európai Unió csatlakozásunk után. Mindez az adott nemzetiségek lét-helyzetében is kedvező változásokat eredményezhet.

j) A nemzeti, etnikai kisebbségek léthelyzetében (is) új elem a világháló megjelenése, amelynek ismerete bizonyos fokig jellemző a válaszadókra. Kedvező folyamatra vall, hogy igen kevesen válaszoltak tájékoztatlanul az e területre vonatkozó kérdésünkre (12,1%): döntő többségük ismerte a településén meglévő közösségi, közigazgatási hálózati, oktatási intézményi internet-elérhetőségeket, nemkülönben sokan jelezték a világháló beépülését családok háztartásába (nem feltétlenül a sajátjukról volt szó), sőt, első helyen ezeket említik elérhetőségi forrásként (45,7%). Ez viszont még nem azonos a hozzáférés, használat mértékével. Más kérdés, és egy második lépcsőfokon kerül felszínre a használat képessége, amely országos szinten sem fejlett.

k) Az új info-kommunikációs eszköz ismerete mellett a megkérdezettek közel fele használja – olvassa, hallgatja, nézi – a nemzetiségi nyelvű (hazai és/vagy külföldi) írott és elektronikus média anyagait. Első helyen a televíziózás áll (61,8%), következik a rádióműsorok hallgatása (50,6%), majd az írott sajtó (34,8%). Kiemelkedőbb a horvát megkérdezettek nemzetiségi médiafogyasztása, ami az anyaország közelségével is magyarázható, és e tekintetben (is) lemaradnak a romák.